

НАРОДНОПІСЕННА ТРАДИЦІЯ У ВИКОНАВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЕСТРАДНИХ СПІВАКІВ

кандидат мистецтвознавства, доцент Осипенко В. В.

Україна, Харків,
Харківська державна академія культури, кафедра естрадного та народного співу

Abstract. An important feature of the modern period is an active search and experiments in the field of authentic music usage, by means of principles and approaches, peculiar to various types of folklorism. Modern pop-vocal art involves creative experience and achievements of performing folklorism, which entails the usage of specific means of expressiveness inherent in traditional performing. They focus, above all, in the authentic manner of singing, with its distinctive regional musical-linguistic dialect and genre certainty. The article deals with the elaboration of the Ukrainian folk song tradition problematics and its performance representation in the practice of modern pop artists.

The creative and performing experience of Anichka, Hrystina Soloviy and Illaria is analyzed. On the basis of the contemporary Ukrainian pop singers creativity, whose performance develops the folk music traditions in a contemporary art space, the leading principles of folk-song performance reproduction in the practice of contemporary pop art of Ukraine are determined.

Extremely positive and fruitful in contemporary practice is the tendency of modern folklore understanding as self-sufficient and self-worth traditional culture, the disclosure of the stylistic diversity of its forms, and the desire to reproduce the folk song culture in its natural syncretism. The desire of the folk traditions revival back to people's life should be the most important stimulus and motivation for creativity in the field. One should be aware of the folk-song tradition as part of the spiritual culture of the nation and avoid the consumption of its unique patterns. In the lifes of our ancestors a song have always had an extremely important multifunctional meaning, so the entertaining narrowing with an attended essence, content and energy loss is inadmissible.

Keywords: performance representation of the folk song tradition, pop-vocal art, performing folklorism types, performance version.

Вступ. Історію українського естрадно-вокального мистецтва творили перш за все самобутні вітчизняні ансамблі та солісти, які спрямовували свою творчість на пошуки власного національно визначеного стилю на ґрунті художньо-образної та інтонаційної специфіки народнопісенної традиції. Саме ця мистецька орієнтація на етнічні засади є важливим чинником національної ідентичності та збереження самобутності культури. Поєднання фольклорного матеріалу з естрадною стилістикою завжди мало активний характер, часто сам фольклор ставав рушійною силою рок-музики та розвитку інших стилєвих тенденцій, на основі синтезу з рок-н-ролом, джазом, блюзом, репом. Таким чином, фольклор став однією з головних засад всіх синтезів в історії розвитку українського естрадно-вокального мистецтва.

Надзвичайної популярності в українському естрадно-вокальному мистецтві сьогодення набула ідея національної самоідентифікації, що призвело до великої зацікавленості різних вікових категорій і виконавців, і слухачів пісенним фольклором нашого народу. Музичний простір української естради збагатився великою кількістю інтерпретацій загальновідомих і забутих народних пісень. Багато співаків пропонують слухачам власні обробки, виконавські версії, які в більшій чи меншій мірі відтворюють автентичні ознаки шедеврів народної творчості та наближають до розуміння їх справжньої суті. Активізувалися спроби розкрити і представити давню пісню крізь призму проблем та переживань сучасності, світосприйняття людини XXI ст. Багато співаків і знаних, і молодих сміливо експериментують з традиційною українською піснею, широко і вільно залучаючи музичну стилістику сьогодення та сучасні технічні можливості акустичних систем. Однак, далеко не завжди ці експерименти виявляють глибинне знання, повагу та любов до народної культури, їх результати не завжди демонструють бажаний художній рівень. Безперечними є величезні можливості впливу саме естрадного мистецтва на музичні смаки і розвиток загальної культури молодого покоління, тому слід усвідомлювати рівень відповідальності. Адже, враховуючи невинну руйнацію «живої»

народнопісенної традиції в її цілісності, доля народної пісні великою мірою залежить від сучасних, у тому числі естрадних, виконавців.

Метою статті є виявити провідні принципи сценічного відтворення зразків народнопісенної традиції у практиці сучасного естрадно-вокального мистецтва України.

Основний зміст. На етапі становлення національних засад естрадно-вокального мистецтва України було характерним активне використання жанру обробки народної пісні, застосування поряд з електронними, народних інструментів для збагачення тембрової палітри естрадного ансамблю етно-колеритом, обрання стилізованих концертних костюмів. Творча робота таких ансамблів представлена синтезом елементів естрадної, академічної та народної музики, що вказує на провідну для цього етапу форму сценічної репрезентації народної пісні - її **виконавську адаптацію**, перш за все, через композиторську обробку.

Для наступного етапу ствердження фольклорних засад естрадно-вокального мистецтва та появи нового еклектичного напрямку World Music, що містив у собі елементи джазової, рок- і поп-музичної стилістики, поряд з обробкою народної пісні, характерним стало використання також принципу цитування музично-фольклорного матеріалу. У цей період практика сценічної репрезентації народнопісенної традиції збагачується - разом із розвитком фольклоризму типу адаптації, відбувається становлення нового підходу до сценічного втілення народної пісні – виконавського фольклоризму **етнографічного типу**.

У нових умовах актуалізувалися засоби театралізації, яка нерозривно пов'язана зі святковою та побутовою національною традицією, а також моделювання особливої атмосфери концерту з відчуттям нерозривної єдності виконавців і слухачів. Застосовуються тембри естрадних, академічних та народних інструментів, використовуються та пропагуються нові (наприклад, електробандура). Характерною рисою є використання власного експедиційного матеріалу – записів пісень свого регіону. Так, у музичному естрадному просторі України звучав колорит Тернопольщини («Медобори»), Буковини («Смерічка»), Івано-Франківщини («Беркут»), Дніпропетровщини («Водограй»), Прикарпаття («Заграва») та ін.

Для межі тисячоліть як періоду стилістичного різноманіття характерним стало збільшення інтересу до архаїчних пластів культури. Жанр обробки народної пісні продовжує активно розвиватися і збагачується новими стильовими впливами. Разом із цим у новітніх естрадних композиціях використовується цитування українського народнопісенного матеріалу, і створюються оригінальні твори на фольклорній основі. З'явилася нова течія – автентичний рок, естетичною платформою якого став синтез сучасних засобів виразності рок-музики зі стилістикою народнопісенної традиції, яка репрезентується з майже повним збереженням автентичності народного зразка, включаючи традиційну манеру вокального та інструментального виконання.

Важливою рисою сучасного періоду є активні пошуки та експерименти на ґрунті поєднання принципів та підходів до автентичного матеріалу, притаманних різним типам фольклоризму. У сучасне естрадно-вокальне мистецтво залучається творчий досвід та досягнення виконавського фольклоризму, який передбачає використання специфічних засобів виразності, притаманних традиційному виконавству. Вони фокусуються, перш за все, в автентичній манері співу, з її яскраво самобутнім регіональним музично-мовним діалектом та жанровою визначеністю.

Вагома частина репертуару української співачки Анички (Анни Чеберенчик) складають сучасні виконавські версії народних пісень, переважно лемківських. Однією з головних завдань своєї творчості співачка вважає популяризацію і підтримку української мови і пісні, особливо, серед молоді. Для Анички притаманним є глибоке знання народнопісенної традиції рідного краю та пріоритетне значення в репертуарі лемківських пісень. Засвоєння багатьох із них відбувалося ще у дитинстві, бо зростала майбутня співачка в середовищі мовного та музичного лемківського діалекту (народилася у мальовничому с. Свірж Львівської обл. у лемківській родині). Змалку вона чула безліч самобутніх красивих співанок, переймала співочу традицію та специфіку регіональної манери. Багато пісень безпосередньо передала талановитій онучці її рідна бабуся.

Любов Анички до рідної серцю лемківської пісні, мали вирішальний вплив на вибір творів до першої сольної програми та запису першого компакт-диску «Аничка». Його склали 12 лемківських співанок у сучасних стилях, а саме: «Аничка», «А там долом», «Моя мила», «Високий мостечок», «Сіла муха», «Я не піду за Яська», «Мамцю моя примилена», «Гей біда мене з хижі жене», «Гамерицький край», «Под облачком», «Мам фряра Яньця», «Заграйте мі гуслі». Аничка дуже тонко, з великою любов'ю опрацює зразки народнопісенної творчості,

відтворюючи в цілком сучасних композиціях його найголовніші стилістичні риси. За твердженнями Ольги Фабрики-Процької: «Показовими характерними ознаками лемківських мелодій є: свобода тактової будови (метрична змінність, відступи від тактових схем); дроблений ритм, що наближений до речитативу (у вокалізації складів); синкоповані ритмічні групи (під впливом угорських мелодій); мазуркові (тридольні) метри (споріднені з польськими); невеликий обсяг мелодичного звукоряду; рух мелодії пісні відбувається довкола тоніки, яка займає місце посеред мелодичного звукоряду» [3, с.9]. Традиції народнопісенного виконавства у творчості Анни Чеберенчик проявляється в органічних і щирих сучасних виконавських версіях давніх лемківських пісень, максимальна передача специфіки вокально-тембрового регіонального стилю, і це наближає творчість співачки до принципів виконавського фольклоризму етнографічного типу. А інструментальний супровід давніх пісень включає в себе іншостильові стандарти, не властиві усній українській народній творчості, що є рисами фольклоризму типу адаптації.

Молода українська естрадна співачка, фіналістка шоу-проекту «Голос країни» Христина Соловій довго плакала мрію надати улюбленим з дитинства лемківським пісням нового дихання, відродити їх в активній пам'яті і старшого, і молодшого покоління. Її вдалий дебют відбувся на сліпих прослуховуваннях, де Христина надзвичайно проникливо, виразно і щиро виконала старовинну лемківську пісню «Горе долом». На становлення музичних смаків, співочої манери, пісенних уподобань майбутньої співачки вплинули культура сімейного музикування: спів батьків – професійних хорових диригентів, бабусі, що співала галицькі пісні, пізніше – участь у народному ансамблі «Лемковина». І зараз співачка вважає народну пісню основним і найулюбленишим жанром у своїй творчості, а народну манеру співу – найбільш органічною для власного самовираження на сцені. Великою силою художньо-емоційного впливу на слухача відрізняються її виконавські версії таких давніх лемківських пісень, як «Гамерицький край» і «Горе долом».

Дебютний альбом Христини Соловій «Жива вода» складають два авторські твори самої співачки та десять народних пісень, що представлено в інструментальному аранжуванні Святослава Вакарчука. Творчості співачки, особливо її виступам із «живим» інструментальним супроводом та спів а capella, характерні збереження тембрового колориту і діалектних особливостей мовлення народного виконавства, узгодження духу народної пісні з її імпровізаційною свободою, відповідність образно-змістовному і художньо-естетичному контексту самотньої лемківської народнопісенної традиції, а також створення атмосфери природності й безпосередності співу в умовах сцени.

Українська народнопісенна традиція стала тим ґрунтом, на якому проросла оригінальна виконавська манера та яскрава індивідуальність молодшої співачки Ілларії (Катерини Середи). Зараз вона індивідуально, самотньо і національно визначено проявляє себе в різних стилях, а саме: Фольк-рок, Етно-рок, Софт-рок, виявляючи та стверджуючи своєю творчістю необмежені можливості художніх експериментів на матеріалі українського фольклору.

Виконавиця, «яка несе світло» (саме так у перекладі з грецької звучить її сценічне ім'я - Ілларія), запропонувала слухачам диск «13 місяців», у якому представлено 13 треків ліричних та старовинних обрядових українських народних пісень, кожна з яких, за твердженням співачки, - давня, глибока і несе сакральну місію. Це спроба представити обрядовий календар українців, що містив колись 13 місяців, у суто сучасному звучанні. Електронні тембри та колорит звучання «живих» народних інструментів цікаво поєднано у цілісності композицій – оригінальних виконавських версій як загальновідомих українських пісень («Цвіте терен», «Ой, верше, мій верше», «Ой сивая та і зозуленька»), так і маловідомих старовинних обрядових пісень (веснянки-заклички «Ой, дай Боже, весну почати», «Ой, ти, жайворонку», «Вербовая дощечка», русальна «Проведу свою русалочку», троїцька «Й уберемо куста», петрівка «Петрівочка – мала нічка», купальська «На Івана, на Купайла», жнивна «Ой літає соколонуку», колядки «Ой там на горі церкву будують», «Ой неділя, неділя»). За висловом самої співачки, новий етно-поп-рок альбом «13 місяців» представляє собою своєрідну музичну подорож у часі. Трансформація народнопісенної виконавської традиції в композиціях співачки ґрунтується на творчому застосуванні специфіки вокально-тембрового стилю Полісся, з притаманними йому йодлюванням, редукуванням голосних, глісандуванням, вигукам, особливостями інтонаційного строю давніх ладів, мелізматикою, та імпровізаційністю. Ілларія використовує поєднання електронних тембрів та колорит «живих» народних інструментів, які імпровізаційним, часто ритмічно-самостійним звучанням заповнюють простір.

Специфіка репрезентації українського народнопісенного фольклору в творчій діяльності Катерини Середи (Ілларії) виявляє себе через провідні художні принципи, що складають професійний та естетичний фундамент її творчої діяльності, а саме :

- глибоке вивчення традицій та народнопісенного фольклору;
- поєднання етнічної музики з сучасною та ствердження необмежених можливостей для творчих експериментів на матеріалі українського фольклору;
- регіональні особливості традиційних співочих манер відтворюються в кожному конкретному випадку з різним ступенем наближення до автентичності, художнього узагальнення чи у якості яскравого колориту;
- майстерне володіння голосом у різних вокальних манерах (вдало поєднує колорит народної манери з елементами естрадної естетики та прийомами академічної вокальної школи).

На думку Ілларії, саме архаїчний фольклор найбільш яскраво виявляє душу і світогляд українців. У своїй творчості співачка виявляє та підкреслює езотеричну природу пісенного фольклору, його містичність та гармонію з природою і космосом. Проголошуючи вільну від шаблонів, кліше, вимог формату та кон'юнктури творчість, важливим завданням своєї мистецької діяльності Ілларія вважає – пропагування українського музичного фольклору.

Кожен з трьох типів фольклоризму, які яскраво проявляються у сучасному естрадно-вокальному мистецтві, а саме, етнографічний, адаптований та творчо вільний (за Л. Івановою) [2], відрізняється своєю художньою метою, а тому і їх основні принципи відповідно мають суттєві відмінності. На ґрунті вивчення наукових досліджень з проблем сценічного відтворення народної пісні та узагальнення власного виконавського і педагогічного досвіду, автором статті визначено провідні принципи творчої діяльності вокального ансамблю у напрямку етнографічного фольклоризму [3]. У контексті сучасного естрадно-вокального мистецтва практика опрацювання народної пісні з максимальною наближеністю до фольклорного першоджерела передбачає такі принципові позиції, як : глибоке пізнання народнопісенної традиції та формування репертуару на основі власних польових записів; вияв творчої індивідуальності співака традиційною мовою регіону пісні; збереження характерної для певної місцевої традиції ладоінтонаційної природи, тембрового колориту, діалектних особливостей мовлення (уникаючи механічного копіювання); відтворення імпровізаційної природи народного музикування, глибокої емоційності співу та істинного духу народної пісні.

Для адаптованого фольклоризму, метою якого є популяризація народної пісні, провідним стає жанр фольклорної обробки та такі принципи творчості:

- 1) виконання найбільш самобутніх та яскравих народних наспівів з різних регіонів України у сучасних обробках;
- 2) посилення музично-драматичних акцентів та закінченості художньої форми у сценічному трактуванні народної пісні;
- 3) використання стилізованих костюмів;
- 4) включення народної пісні в сучасний інтонаційно-ритмічний та гармонічний контекст, більш доступний для сприйняття молодого та середнього покоління слухачів;
- 5) активний пошук підходів до репрезентації народної пісні в практиці естрадно-вокального мистецтва, у відповідності до його найголовніших художньо-естетичних ознак, а саме: відкритість, імпровізаційність, лаконізм, соціальна мобільність, святковість, доступність сприйняття та жанрове розмаїття.

Третій тип – творчо вільний фольклоризм – передбачає за мистецьку мету створення національного образу та вираз на його тлі власної концепції. Якщо в перших двох типах (етнографічного та адаптованого фольклоризму діють закони канону, то для третього типу характерним є індивідуально-авторська інтерпретація фольклорного зразка. Це найскладніший тип високого професійного рівня, що передбачає глибокі знання законів народнопісенного традиційного мислення та вільної творчості на їх ґрунті із залученням сучасних технічних засобів.

Характерні риси традиційного народнопісенного виконавства, що мають відбиватися у художньому напрямі сучасного естрадно-вокального мистецтва України – виконавського фольклоризму творчо-вільного типу є :

- щирість та сердечність виспівування, повне підкорення голосового втілення змісту вербального тексту та емоційної складової образу;
- органічність співу та його відповідність функціональному призначенню в традиції цього пісенного зразка;
- регіональна визначеність та однорідність вокально-тембрової традиції і пісенного стилю;

- вільна імпровізаційність виконання та багата орнаментика співу;
- особливе трактування ритмічної основи пісні, відповідно до її функції.

На ґрунті вивчення творчості сучасних українських естрадних співачок-виконавиць народної пісні можна визначити провідні принципи сценічної репрезентації народнопісенної традиції в естетиці сучасного естрадно-вокального мистецтва, а саме:

- одним із головних завдань творчої діяльності вони визнають глибоке вивчення і розвиток української народнопісенної культури;
- концертна діяльність та сценічний образ співачок розкривають і стверджують найкращі риси української ментальності (кордоцентризм, щирість, лірична пісенність, естетизм);
- пісенна поезія фольклорних зразків, що вводяться до репертуару містять провідні архетипічні образи-символи української культурної традиції;
- сучасна композиція виявляє правдивий звуковий образ пісні та української традиції загалом;
- репертуар складають найкращі зразки народнопісенної традиції України в їх відповідному до регіонального стилю відтворенні.

Висновки. Таким чином, на ґрунті вивчення творчої діяльності провідних співачок, що розвивають традиції народнопісенного виконавства в сучасному мистецькому просторі, ми можемо стверджувати, що характерним для виконавської практики сьогодення є активна творча взаємодія різних типів виконавського фольклоризму. У процесі створення сучасної виконавської версії народної пісні вільно використовуються прийоми трансляції та адаптації, а також значно розширюються їх можливості у бік часткового використання елементів авторської інтерпретації. Надзвичайно позитивною та плідною у концертній практиці сьогодення є така тенденція сучасного виконавського фольклоризму як усвідомлення духовної цінності та художньої самодостатності традиційної народної культури, відкриття стилістичного розмаїття його форм, прагнення до відтворення на сцені синкретизму народної пісенної культури. Важливим, найсуттєвішим стимулом і мотивацією до творчості на ґрунті народнопісенної традиції має бути прагнення до її відродження, повернення у життя і побут народу. Слід усвідомлювати народнопісенну традицію як частину духовної культури нашого народу та уникати споживацького використання її унікальних зразків. Пісня в житті українців завжди мала надзвичайно важливе поліфункціональне значення, тому не можна його звужувати до однієї розважальної, втрачаючи сутність, зміст та енергію творчості багатьох поколінь наших предків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків ХХ століття : збереження традиції та новотворчість [Текст] : дис. ... канд. : 17.00.01 / О. Фабрика-Процька. – Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008. – 290 с.
2. Иванова Л. П. Типология фольклоризма в русской музыке XX века: автореф. дис... док. искусствоведения: спец. 17.00.02 – «музыкальное искусство» / Л. П. Иванова. – С-Пб., 2005. – 23 с.
3. Осипенко В. В., Шишкіна О. А. Герменевтичний підхід у навчальній роботі зі студентським фольклористичним гуртом / В. В. Осипенко, О. А. Шишкіна // Культура України. Серія : Мистецтвознавство : зб. наук. пр. / Харків. держ. акад. культури : за аг. ред. В. М. Шейка. – Харків : ХДАК, 2017. – Вип 57. - С. 109-118.